

Amadeusz Citlak

Psychologia w Szkole Lwowsko- -Warszawskiej

Amadeusz Citlak

dr, Polska Akademia Nauk, Instytut Psychologii,
ul. S. Jaracza 1, 00-378 Warszawa
e-mail: acitlak@psych.pan.pl
ORCID: 0000-0001-6550-1891

Absolwent Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego i Graduate School for Social Research w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN. Obecnie adiunkt w Instytucie Psychologii PAN. Naukowo zajmuje się psychologią Szkoły Lwowsko-Warszawskiej (w szczególności psychologią Władysława Witwickiego), psychologią dyskursu i psychologią religii.

Fotografia na odwrocie: Jan Łukasiewicz, Kazimierz Twardowski i Władysław Witwicki. Lwów ok. 1910.

Pychologia Szkoły Lwowsko-Warszawskiej jest jedną z najbardziej niedocenionych gałęzi polskiej humanistyki. Biorąc pod uwagę nieliczne opracowania na ten temat – i to zazwyczaj publikowane dopiero pod koniec XX wieku – fakt ten zadziwia, tym bardziej, że psychologia polska XX wieku rozwijała się bardzo dynamicznie, mimo licznych przeszkód natury politycznej czy ideologicznej. Jeszcze bardziej zaskakujące jest, iż ojcowie polskiej psychologii, jak: Kazimierz Twardowski, Władysław Witwicki, Stefan Baley, Stefan Błachowski, Mieczysław Kreutz, poza pierwszą generacją uczniów nie doczekali się w późniejszych latach kontynuacji swoich teorii czy badań. Najciekawsze i najbardziej oryginalne osiągnięcia jej przedstawicieli znalazły się w zasadzie na półce historii polskiej psychologii, nieznaney czasem nawet adeptom tej dyscypliny. Jestem jednak głęboko przekonany, że osiągnięcia przedstawicieli Szkoły ciągle pozostają atrakcyjne, tym bardziej, że w ostatnich dekadach psychologia na świecie zmagą się z problemami, które w dużym stopniu pozostają bliskie szkole Twardowskiego.

Odpowiadając na pierwsze z pytań: *które elementy dziedzictwa Szkoły są najważniejsze/najcenniejsze*, uważam, że takich elementów jest przynajmniej kilka.

Po pierwsze, to teoria czynności i wytworów K. Twardowskiego, która doskonale porządkuje i wyjaśnia podstawowe problemy psychologii jako nauki. Łączy ona psychologię

SLW przede wszystkim z psychologią Franza Brentana, tj. psychologią aktów, w świetle których należy badać treści psychiczne. Co więcej, może stanowić teoretyczne uprą-
 womocnienie badań dwutorowych w psychologii na wzór
 Wilhelma Wundta czy Lwa Wygotskiego, gdzie psychologia
 eksperymentalna byłaby łączona z psychologią historyczno-
 -kulturową, zaś procesy psychiczne człowieka badane byłyby
 nie tylko w laboratorium, ale też w procesie dziejowym. Jest
 to również najbardziej wyrazista teoria polska stanowiąca
 głos sprzeciwu wobec redukcjonizmu w badaniach psycho-
 logicznych. Po drugie, teoria kratyzmu (dążenia do poczucia
 mocy) W. Witwickiego, jedna z najbardziej oryginalnych
 polskich teorii psychologicznych. I nie chodzi tylko o fakt,
 że jest ona bliźniaczo podobna do teorii Alfreda Adlera,
 austriackiego psychologa, ucznia Sigmunda Freuda, ale jest
 także o wiele mniej spekulacyjna. Teoria kratyzmu oferuje
 kilka zmiennych psychologicznych (poczucie mocy, emocje
 heteropatyczne, tendencje kratyczne), które w połączeniu
 mogą stanowić oryginalne ramy teoretyczne, pozwalają-
 cę opisywać i przewidywać relacje społeczne na wzór
 uznanych teorii psychologicznych na świecie. Po trzecie,
 zaproponowane przez Witwickiego badania psychobio-
 graficzne, w tym najstarsza psychobiografia na świecie,
 tj. psychobiografia Sokratesa, sięgająca 1909 roku. Może
 być ona z powodzeniem włączona do ścisłej czołówki takich
 badań w literaturze światowej, a propozycja odczytywania
 biografii np. wielkich postaci historycznych w motywacji
 kratycznej zasługuje nie tylko na uznanie, ale i kontynuację.
 Po czwarte, badania przekonań religijnych przedstawione
 przez Witwickiego w *Wierze oświeconych* (wyd. franc. 1939,
 wyd. pol. 1958), z uwzględnieniem pojęcia supozycji. Po-
 zwalają one spojrzeć na przekonania religijne z zupełnie
 nowej perspektywy, pomijanej zazwyczaj w psychologii
 światowej. W końcu po piąte, uważam, że w świetle współ-
 czesnych trudności z konstruowaniem definicji zmiennych

i teorii w psychologii, na szczególną uwagę zasługuje bogata tradycja psychologii deskryptywnej z wykorzystaniem introspekcji i definiowaniem pojęć, które stanowiły niejako jądro psychologii w szkole Twardowskiego.

Odpowiadając na drugie pytanie: *które elementy dziedzictwa Szkoły wymagają jeszcze ponownego zbadania*, stwierdzam, że właściwie każdy z wymienionych powyżej pozostaje ciągle w psychologii polskiej na etapie ogólnego rozpoznania. Dzięki pracom m.in. Ryszarda Stachowskiego, Teresy Rzepey, Jerzego Bobryka, Bartłomieja Dobroczyńskiego, a także działalności Zakładu Historii Myśli Psychologicznej na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (założonego w 1986 r.) czy publikacjom z serii Biblioteka Klasyków Psychologii w byłym Państwowym Wydawnictwie Naukowym prace reprezentantów SLW nie poszły w zapomnienie w tradycji polskiej, jednak jest to dopiero pierwszy krok, bez którego nie byłaby możliwa dalsza praca nad psychologicznym dziedzictwem Szkoły. Dotyczy to głównie oceny prac K. Twardowskiego, W. Witwickiego, S. Błachowskiego i oryginalnej perspektywy metodologicznej, jaką reprezentuje SLW. Na gruntowną ocenę znaczenia psychologicznego ciągle oczekuje teoria czynności i wytworów Twardowskiego, która wprawdzie znalazła swoje miejsce w światowej filozofii, jednak pozostaje prawie nieznana wśród psychologów za granicą. Na weryfikację i prawdopodobnie także modyfikację oczekuje ciągle teoria kratyizmu Witwickiego, która oprócz wspomnień i pochwał (także krytyk) pozostała przedmiotem ogólnych, dość swobodnych refleksji w literaturze. Potrzeba kontynuacji dotyczy również psychologii deskryptywnej, która w połączeniu z tradycją analityczną i definiowaniem pojęć mogłaby we współczesnej psychologii przedstawić oryginalny (jak sądzę) warsztat definiowania zmiennych psychologicznych. W świetle wspomnianych wyżej trudności, z jakimi zмага się współczesna psychologia, ma to znaczenie unikalne. W ostatnich dwóch-trzech dekadach w dyskusji

psychologicznej na świecie coraz więcej miejsca poświęca się teorii i filozofii psychologii (włączając w to również badania fenomenologiczne), bez których psychologia empiryczna nie jest w stanie czynić znaczących postępów. W SLW tradycja filozoficzna stanowiła tło zarówno refleksji, jak i badań psychologicznych, i to w dużym stopniu dzięki niej powstały najbardziej oryginalne teorie. Obiecujące mogłoby okazać się włączenie np. bogatej filozoficzno-analitycznej teorii przekonań wypracowanej w SLW do psychologicznej teorii decyzji czy badań dysonansu poznawczego, gdzie panuje zadziwiająca czasem swoboda interpretacyjno-definicyjna.

Trzeba wszakże nadmienić, iż krąg reprezentantów psychologicznej gałęzi szkoły Twardowskiego jest nie tylko duży i obejmuje wielu innych psychologów, których prace mogłyby być przedmiotem obiecujących badań (np. S. Błachowski, S. Baley, M. Kreutz). Obejmuje on również filozofów, których osiągnięcia filozoficzne mogłyby okazać się wartościowym instrumentarium pojęciowym dla współczesnego psychologa, jak chociażby prace Kazimierza Ajdukiewicza dotyczące języka czy Leopolda Blausteina dotyczące wykorzystania fenomenologii w analizie psychologicznej. Niestety, znaczenia i wartości psychologicznej niektórych rozpraw, napisanych już na początku XX wieku, ciągle nie znamy, ponieważ dopiero od niedawna są one przedmiotem dyskusji w literaturze polskiej (m.in. prace Bronisława Bandrowskiego). Wszystko to pokazuje jednak wyraźnie, że istnieje bardzo szerokie pole badań w tym zakresie o potencjalnie dużym znaczeniu nie tylko dla psychologii polskiej.

Odpowiedź na pytanie drugie jest w dużym stopniu odpowiedzią także na pytanie trzecie: *które elementy dziedzictwa Szkoły powinny być kontynuowane*. Choć jestem psychologiem, sądzę, że największa wartość Szkoły Lwowsko-Warszawskiej lokuje się w jej osiągnięciach filozoficznych i w pracach z pogranicza filozofii i psychologii. Teoria czynności i wytworów Twardowskiego, pojęcie intencjonalności umysłu i aktów

psychicznych, psychologia deskryptywna i fenomenologiczna – wydają mi się obecnie szczególnie ważne. Czekają one ciągle na rozwinięcie, kontynuację i wprowadzenie do dyskursu współczesnej psychologii, zarówno polskiej, jak i światowej.